

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะ
ขององค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
Application of Buddhist Principles to Promote Public Participation
in Waste Management of Duphong Subdistrict Administrative Organization
Santisuk District, Nan Province

จรัญ สุทธเขต^{1*} พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ² วรปรัชญ์ คำพงษ์³
Jarun Sudtakhen^{1*} Phrakhrupalad Watcharaphong Vacirapaño² Worapat Khumpong³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการขยะ 3) ศึกษาการประยุกต์หลักอปริหานิยธรรม 7 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ มีกลุ่มตัวอย่าง 365 คน โดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้วิเคราะห์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์และวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง
2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการขยะ มีความสัมพันธ์เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. รูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะ ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ 1) มีความรู้ คือ การค้นหาองค์ความรู้ในการแปรรูปขยะให้เป็นแบบมีส่วนร่วม 2) มีนวัตกรรม เป็นการนำองค์ความรู้ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ มาประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ 3) หลักพุทธธรรม เป็นการขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีการกำหนดโครงการ รูปแบบและกิจกรรมชุมชนจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรม จากกิจกรรมต่าง ๆ 4) มีส่วนร่วม เป็นการสร้างพลังร่วมโดยอาศัยความร่วมมือในชุมชน 5) มีการติดตามผล เป็นการประเมินผลการแปรรูปขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

คำสำคัญ: การประยุกต์หลักพุทธธรรม, การมีส่วนร่วมของประชาชน, การบริหารจัดการขยะ, องค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์

Abstract

The objectives of this research were: 1) study the level of public participation in waste management 2) study the relationship between the 7 principles of imperishable truth and waste management 3) study the application of the 7 principles of non-perishable Dhamma to promote public participation in waste management of Du Phong subdistrict administrative organization, Santisuk district, Nan province, the research method was a combination of methods. data were collected from 362 samples using a

^{1,2,3} วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3} Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Buddhist College

* Corresponding Author E-mail: thiyadakheancom@gmail.com

questionnaire. The statistics used to analyze the data were frequency, percentage, mean, standard deviation and Pearson's correlation coefficient. The qualitative research data were collected by in-depth interviewing 10 key informants using the interview script and analyzed by descriptive content interpretation.

The results of this research found that:

1. The level of public participation in waste management is at a moderate level.
2. The relationship between the 7 principles of imperishable morality and waste management has a positive relationship with statistical significance at the 0.01 level.
3. The model of applying Buddhist principles to promote public participation in waste management consists of 5 parts: 1) knowledge is the search for knowledge to transform waste into a participatory model 2) innovation is the application of new knowledge or inventions to suit the context of the area 3) buddhist principles is the driving force of activities that have projects, formats, and community activities to manage waste with participation according to Buddhist principles from various activities 4) participation is the creation of joint power through cooperation in the community 5) evaluation is the evaluation of the results of the participatory waste transformation of Du Phong subdistrict administrative organization, Santisuk district, Nan province.

Keywords: Application of buddhist principles, Public participation, Waste management, Du phong subdistrict administrative organization

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในมาตรา 281 กำหนดให้รัฐใหม่ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการแก้ไขปัญหาในพื้นที่เท่าที่จำเป็นการยืนยันในหลักการกระจายอำนาจที่คำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ศิริรักษ์ สังสชาติ, 2557) โดยภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง 2) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน 4) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 6) ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ทั้งนี้ ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 5 ได้ระบุถึงการจัดการมลพิษที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยให้กำหนดเป้าหมายการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง ด้วยเป้าหมาย 3Rs: Reduce Reuse และ Recycle หรือ 3ช: ใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ พร้อมทั้งมีกลไกกำกับดูแลการจัดการขยะและมลพิษอย่างเป็นระบบทั้งประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้ระบุถึงปัญหาในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เผชิญกับภาวะขยะล้นเมืองและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงในทุกด้านละได้มีการจัดทำแผนแม่บทการจัดการขยะมูลฝอย (พ.ศ. 2559-2564) ขึ้นเพื่อเป็นกรอบทิศทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยและขยะอันตรายของประเทศ โดยกำหนดแนวทางการบริหารจัดการขยะการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง ภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน กระทรวงมหาดไทยโดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นมีพันธกิจและภารกิจที่จำเป็นในการขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสามารถดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้แผนปฏิบัติ

การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ซึ่งเป็นนโยบายของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเน้น เรื่อง การจัดการขยะมูลฝอย โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอยให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดในระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2565)

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักการกระจายอำนาจที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ ประชาชนขาดความสนใจหรือขาดการมีส่วนร่วมทางการเมือง รัฐบาลจึงมีแนวนโยบายที่เป็นปัจจัยที่เป็นสิ่งจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ในลักษณะร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบนำไปสู่การพัฒนาที่ตรงเป้าหมาย เกิดความชอบธรรมอันนำมาซึ่งประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนที่สำคัญอีกด้วย เห็นได้ว่าปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทุกขั้นตอนการพัฒนาเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ฯลฯ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนกำลังเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจ จากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร, 2552) อย่างไรก็ตามปัญหาการขยายตัวของชุมชนและการเพิ่มขึ้นของประชากร รวมถึงการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นตามมา สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาขยะ ก็คือ 1) ความมั่งคั่ง และขาดความสำนึกถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น เป็นสาเหตุที่พบบ่อยมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการทิ้งขยะลงตามพื้นหรือ แหล่งน้ำโดยไม่ทิ้งลงในถังรองรับที่จัดไว้ให้ 2) การผลิตหรือใช้สิ่งของมากเกินไปจนความจำเป็น เช่น การผลิตสินค้าที่มีกระดาษหรือพลาสติกหุ้มหลายชั้นและการซื้อสินค้าโดยห่อแยกหรือใส่ถุงพลาสติกหลายถุง ทำให้มีปริมาณขยะมาก 3) การเก็บและทำลาย หรือนำขยะไปใช้ประโยชน์ไม่มีประสิทธิภาพ จึงมีขยะตกค้าง และส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วบริเวณจนก่อปัญหามลพิษให้กับสิ่งแวดล้อม ปัญหาสำคัญในการดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษที่ผ่านมา ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ข้อจำกัดในด้านสมรรถนะองค์กร ปัญหาด้านการผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติ ปัญหาข้อจำกัดด้านสถานที่ ปัญหาผลกระทบของสารเคมีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ และการขยายตัวของเมืองการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกสบาย การอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น หากใช้วิธีการจัดที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ย่อมก่อให้เกิดปัญหาตามมา เป็นบ่อเกิดของโรค เนื่องจากการเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะไม่ดี หรือปล่อยปะละเลยทำให้มีขยะเหลือทิ้งค้างไว้ในชุมชนจะเป็นบ่อเกิดของเชื้อโรคต่าง ๆ เป็นแหล่งกำเนิดและอาหารของสัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นพาหะนำโรคมาสู่คน ขยะการเก็บรวบรวมได้ไม่หมดก็จะเกิดเป็นกลิ่นรบกวน กระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน นอกจากนั้นฝุ่นละอองที่เกิดจากการเก็บรวบรวมการขนถ่าย และการกำจัดขยะก็ยังคงเป็นเหตุรำคาญที่มักจะได้รับเสียงร้องเรียนจากประชาชนในชุมชนอยู่เสมอ (พระนุชิต นาคเสโน (โพธิชัย), 2561)

การบริหารจัดการในองค์การจึงก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ ที่เรียกว่ารูปแบบการบริหารจัดการยุคศตวรรษที่ 21 คือ การบริหารจัดการที่ปรับตัวเองได้ตลอดเวลาและเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการบริหารจึงต้องมีการกระจายอำนาจและมีระบบการติดตามผลและตรวจสอบได้ การบริหารเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพขององค์การ การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยนำศาสตร์และศิลป์พร้อมด้วยทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการกระบวนการการบริหารได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ (พระครูภาวนาโสภิต วิ (บุญฤทธิ์ ณ เมืองวงศ์), 2556) การใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการก็ถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาและช่วยเสริมสร้างแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมสนับสนุนในการมี

ส่วนร่วมไว้หลายประการ โดยเฉพาะหลักอธิปไตย 7 ประการ เป็นหลักธรรมหรือคุณธรรมที่เป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่เป็นการปลูกจิตไมตรีเติมน้ำใจต่อกันและกันทำให้สังคมเกิดความเป็นสุข (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ในการเสนอแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนายุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะของประชาชนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการบริหารจัดการขยะแบบครบวงจร และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอธิปไตย 7 และการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักอธิปไตย 7 เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีวิจัยในบทความนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง จำนวน 4,047 คน และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ได้มาจากการสุ่มเลือกประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 365 คน โดยใช้สูตรของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ซึ่งใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05
 - 1.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบไปด้วย ผู้บริหาร นักบริหาร นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 10 รูปหรือคน
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ ประกอบด้วย การลดปริมาณขยะมูลฝอย การนำมาใช้ซ้ำ การนำมาแก้ไข การแปรสภาพและหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ และการหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดมลพิษและทำลายยาก ซึ่งมีการ Try out กับประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ จำนวน 30 คน พบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.96
 - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ด้วยแบบสอบถามจนครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณไว้ จำนวน 365 คน คิดเป็นร้อยละ 100

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวนครบ 10 รูปหรือคน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ตามวัตถุประสงค์ และสมมติฐานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ โดยวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคล ด้วยค่าร้อยละ (Percentage) วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรม 7 และการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการบริหารจัดการขยะ การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เพียร์สัน (Pearson's correlation) (ยูทพงษ์ กัยวรรณ, 2543)

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยหาแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย

1. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

การบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านการลดปริมาณขยะมูลฝอย	3.56	0.72	มาก
2. ด้านการนำมาใช้ซ้ำ	3.44	0.77	ปานกลาง
3. ด้านการนำมาแก้ไข	3.43	0.74	ปานกลาง
4. ด้านการแปรสภาพและหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่	3.57	0.73	มาก
5. ด้านการหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดมลพิษและทำลายยาก	3.71	0.77	มาก
ในภาพรวม	3.54	0.58	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.54$, S.D. = 0.58)

2. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

สมมติฐาน	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	ค่าสหสัมพันธ์	ค่า P	ระดับความสัมพันธ์	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
1	หลักการบริหารนิยธรรม 7	การบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์	.376**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
2	หมั่นประชุมเป็นนิตย		.294**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
3	พร้อมเพียงกันเลิกประชุมพร้อมเพียงกันทำกิจกรรม		.293**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
4	ไม่ตั้งกฎระเบียบที่ขัดต่อชุมชน		.217**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
5	มีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชา		.207**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
6	การให้เกียรติซึ่งกันและกัน		.317**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
7	ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชุมชน		.274**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	
8	ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา		.399**	0.01	ค่อนข้างน้อย	✓	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน มีความสัมพันธ์เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรม 7 เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน พบว่า การประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรม 7 เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ พบว่า หมั่นประชุมเป็นนิตย ปฏิบัติตามข้อกำหนดท้องถิ่นด้วยขยะและร่วมมือกับคนในชุมชนในการแก้ปัญหา เป็นการสร้างนิสัยที่ดีให้กับในชุมชน รู้จักรักสามัคคีกันโดยมีกิจกรรมการลด คัด แยก และใช้ประโยชน์จากขยะ พร้อมเพียงกันเลิกประชุม พร้อมเพียงกันทำกิจกรรม การร่วมกิจกรรม คัดแยกไร้ไซเคิลออกจากขยะทั่วไป และรวบรวมเพื่อจำหน่ายทุกสิ้นเดือน หรือเก็บเป็นสถิติเพื่อแสดงให้เห็นถึงปริมาณขยะที่ลดลงในแต่ละเดือน และสร้างรายได้เสริมที่สามารถเก็บได้จากการขายขยะไร้ไซเคิล ไม่ตั้งกฎระเบียบที่ขัดต่อชุมชน มีการประเมินผลการบริหารจัดการขยะจะเป็นการทำประชาคม เพื่อรับรองการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อใช้งบประมาณให้ชุมชนได้บริหารจัดการเอง และรายงานให้ทราบเพื่อร่วมกันหาข้อดีข้อเสียเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชา องค์การจะขับเคลื่อนไปสู่จุดหมายได้นั้นผู้บังคับบัญชาจะต้องให้ความร่วมมือให้เกียรติ เชื่อฟัง คำสั่ง โดยชอบธรรมด้วยความเคารพต่อผู้นำ ผู้บริหาร สนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เป็นการส่งเสริมสุขภาพให้ชุมชนจัดทำโครงการตามนโยบายการบริหารจัดการขยะให้ครอบคลุมการดูแลสุขภาพประชาชนตลอดทั้งปี การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การจัดกิจกรรมพัฒนากลุ่มเครือข่ายให้มีความพร้อมทางด้านองค์ความรู้การจัดการขยะในครัวเรือนและชุมชน การปลูกฝังจากบ้านเรือน โรงเรียน ชุมชน การจัดระบบการคัดแยกขยะภายในโรงเรียน การทำธนาคารขยะโรงเรียน ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ รู้จักกาลเวลาที่เหมาะสมว่าจะปฏิบัติภารกิจ เวลาใดและประชาชนจะได้รับข้อมูลอย่างไรในการสร้างและปรับปรุงความสวยงามในสิ่งที่ประชาชนให้การเคารพบูชา และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การบริหารงานในองค์กรด้วยหลักคุณธรรมจะทำให้

ให้เกิดประสิทธิภาพ ทำงานอย่างมีความสุข เพราะบุคลากรมีคุณธรรม เข้าใจในบทบาทของตัวเอง การอยู่ร่วมกันในองค์กรจึงมีความสุขเข้าถึงประชาชน มีความเสียสละ และเห็นถึงความเดือดร้อนของประชาชน

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญในการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. จากผลการวิเคราะห์ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมาโนช สุทธิจิตโต (ผุดผาด) (2565) เรื่อง รูปแบบการแปรรูปขยะให้เป็นพลังงานสะอาดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า เริ่มตั้งแต่ให้คนในชุมชนตลาดจินดาได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา เสนอปัญหา ความต้องการและคัดเลือกแนวทางแก้ไขปัญหามาที่เหมาะสม ร่วมวางแผน ร่วมลงมือปฏิบัติการและการติดตามประเมินผล โดยองค์การบริหารส่วนตำบลตลาดจินดา ผู้นำชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมความต้องการในการจัดกิจกรรม การอบรมให้ความรู้ การจัดการขยะมูลฝอย การส่งตัวแทนหรือกลุ่มผู้นำชุมชนไปศึกษาดูงาน เพื่อนำความรู้ไปต่อยอดไปใช้ในพื้นที่ของตนเองและเป็นแบบอย่างในการเริ่มใช้ระบบการจัดการแบบ 5Rs Reduce Reuse Recycle Repair Reject รวมถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมการกำจัดขยะ

2. จากผลการวิเคราะห์ที่พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน มีความสัมพันธ์เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจริญชัย กุลวัฒนาพร (2563) เรื่อง รูปแบบการจัดการคุณภาพด้านสิ่งแวดล้อมโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน มีผลต่อการจัดการคุณภาพด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรปราการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญา ฉัตรช่อฟ้า (2563) เรื่อง โมเดลสมการโครงสร้างประสิทธิผลการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง พบว่า โมเดลประสิทธิผลการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทองที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นทฤษฎีฐานรากยังพบว่า มีปัจจัยด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ เป็นองค์ประกอบรวมภายในโมเดล โดยจะเป็นบุคลากรที่มีสติปัญญาดี มีความฉลาดและมีไหวพริบ มีความมุ่งมั่นตั้งใจและรับผิดชอบสูง มีความเชี่ยวชาญ มีทักษะ มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง มีพฤติกรรมที่ดีและมีความกตัญญู

3. จากผลการวิเคราะห์พบว่า แนวทางการประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรม 7 เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ได้รูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้

3.1 K = knowledge (มีความรู้) คือ การค้นหาองค์ความรู้ในการแปรรูปขยะให้เป็นแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เป็นความรู้ที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้มีความรู้ความเข้าใจประเภทของขยะ การคัดแยกขยะ การนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์และการกำจัดขยะ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตระหนักถึง ผลกระทบจากการสะสมขยะและการกำจัดขยะอย่างเป็นระบบ

3.2 I = Innovation (นวัตกรรม) เป็นการนำองค์ความรู้ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ มาประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ที่ผ่านการวิเคราะห์ความเหมาะสมแบบมีส่วนร่วม และกำหนดแนวทางความร่วมมือ เช่น หลัก 5Rs คือ Reduce Reuse Recycle Repair Reject รวมถึงการที่ชุมชนสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น

3.3 B = Buddhism (หลักพุทธธรรม) เป็นการขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีการกำหนดโครงการรูปแบบและกิจกรรมชุมชนจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรม จากกิจกรรมต่าง ๆ

3.4 P = Participation (มีส่วนร่วม) เป็นการสร้างพลังร่วมโดยอาศัยความร่วมมือในชุมชนคือนับตั้งแต่การค้นหาสาเหตุของขยะ วางแผนการจัดการขยะ การดำเนินการจัดการขยะและการติดตามประเมินผล โดยเรียนรู้การแก้ปัญหาขยะในพื้นที่และสร้างพลังความร่วมมือการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ผู้นำชุมชน ภาคประชาชน ภาคเอกชน อาสาสมัคร ผู้ประกอบการให้สามารถร่วมมือการปฏิบัติการจัดการขยะ

3.5 E = Evaluation (มีการติดตามผล) เป็นการประเมินผลการแปรรูปขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เพื่อลดปริมาณขยะ ณ ต้นทางให้มากที่สุด ก่อนที่จะนำไปสู่การจัดเก็บและการนำไปกำจัดอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกศิ จันทราประภาวัฒน์ (2565) ได้ศึกษาพุทธบูรณาการส่งเสริมประสิทธิผลการจัดการขยะของเทศบาลนครลำปาง พบว่า บูรณาการหลักอหิสิกขา 4 มีลักษณะดังนี้ 1) ด้านฉันทะ ความพึงพอใจในงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่มีความพอใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าประสงค์ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน คือความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ มีใจรักในงาน พัฒนางานอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง 2) ด้านวิริยะ ความขยันหมั่นเพียร ได้แก่ เจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติงานอย่างสุดความสามารถ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ปฏิบัติงานเสร็จทันตามกำหนดการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ 3) ด้านจิตตะ ความมีใจฝักใฝ่เอาใจใส่ในงาน ได้แก่ วิเคราะห์โครงการอย่างรอบคอบ ปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ คิดค้นหาวิธีการป้องกันปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นในการจัดการขยะในอนาคต และ 4) ด้านวิมังสา ไตร่ตรองหาเหตุผล ได้แก่ มีการพิจารณาใคร่ครวญหาข้อดี-ข้อด้อยเพื่อเป็นแนวทางครั้งต่อไป และมีการวัดผล ประเมินผล การจัดการขยะอย่างเป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า แนวทางการประยุกต์หลักอหิสิกขาธรรม 7 เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน มีความสำคัญเนื่องจากขยะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาและความเจริญของชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังที่ควรมีการแก้ไขทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และการแก้ปัญหาขยะเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในชุมชนประกอบด้วย กระบวนการจัดการขยะ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การลดปริมาณขยะมูลฝอย การนำมาใช้ซ้ำ การนำมาแก้ไข การแปรรูปและหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ และการหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดมลพิษและทำลายยาก ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ ย่อมจะทำให้การดำเนินงานต่าง ๆ ราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น และจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

รูปภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากรูปที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย พบว่า รูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้ว อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน K = knowledge (มี ความรู้) I = Innovation (มี นวัตกรรม) B = Buddhism (หลัก พุทธธรรม) P= Participation (มีส่วนร่วม) และ E= Evaluation (มีการติดตามผล) เป็นการประเมินผลการแปรรูปขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้ว อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เพื่อลดปริมาณขยะ ณ ต้นทางให้มากที่สุด ก่อนที่จะนำไปสู่การจัดเก็บและการนำไปกำจัดอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้ว ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำร่างข้อบัญญัติ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหการจัดการขยะในชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมเสนอปัญหาและสาเหตุของปัญหาในการการแก้ไขปัญหการจัดการขยะในชุมชนก่อนประชุมการทำประชาพิจารณ์ในการดำเนินการ

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้ว ควรส่งเสริมและรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ในการแก้ไขปัญหการจัดการขยะให้ประชาชนในพื้นที่ของการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้วทราบอย่างต่อเนื่อง

1.3 องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้ว ควรส่งเสริมให้มีการเชื่อมความสัมพันธ์การทำงานเชิงบูรณาการกันอย่างจริงจังและเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ไม่มากนัก

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งิ้ว ควรมีการให้ข้อมูลข่าวสาร การรณรงค์อบรมประชุมให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนแต่ละชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ ควรรณรงค์ให้ความรู้ในการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะ โดยเน้นจากชุมชนที่ยังไม่เข้าใจในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

2.3 องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ ควรมีการจัดประชุมเครือข่ายเพื่อหาแนวทางการทำงานร่วมกัน แสดงศักยภาพภายใต้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ที่มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนระดับไม่มากนักและไม่เป็นไปในทิศทางที่ต้องการมากนัก

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาปัจจัยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ เพื่อที่จะพัฒนาให้ประชาชนและหน่วยงานราชการในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

3.2 ควรศึกษาแนวทางหรือกระบวนการนำนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะไปสู่การปฏิบัติแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

3.3 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนบูรณาการหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เกศิ์ จันทราประภาวัฒน์ (2565). พุทธบูรณาการส่งเสริมประสิทธิผลการจัดการขยะของเทศบาลนครลำปาง [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. MCU Digital Collections. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/4699>

เจริญชัย กุลวัฒนาพร (2563). รูปแบบการจัดการคุณภาพด้านสิ่งแวดล้อมโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรปราการ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

พระครูภาวนาโสภิต วิ (บุญญรัตน์ เมืองวงศ์). (2556). พุทธธรรมาภิบาล. สำนักพิมพ์รัฐพลการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 9). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระนุชิต นาคเสโน (โพธิชัย). (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานกำจัดมูลฝอยของเทศบาลตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. MCU Digital Collections. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/497>

พระมานิช สุทธิจิตโต (ผุดผาด) (2565). รูปแบบการแปรรูปขยะให้เป็นพลังงานสะอาดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามปราณ จังหวัดนครปฐม [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. MCU Digital Collections. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/4510>

ยุทธพงษ์ กัยวรรณ, (2543). พื้นฐานการวิจัย. สุวีริยาสาส์น.

รัฐพงศ์ บุญญานวัตร. (2552). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ศิริลักษณ์ สังสหาติ. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2023/06/NS_PlanOct2018.pdf
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). บทสรุปผู้บริหารโครงการศึกษาการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนระดับประเทศ. LIRT คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ. <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php>
- อภิญา ฉัตรข้อฟ้า (2563). โมเดลสมการโครงสร้างประสิทธิภาพการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. MCU Digital Collections. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/2548>